

Sosyo-Ekolojik Dönüşüm Karşısında Türkiye: Bir Alternatif Olarak Yeşil Büyüme

Seyithan Ahmet ATEŞ

İstanbul Medipol Üniversitesi
saates@medipol.edu.tr

Muradiye ATEŞ

Sosyal Yenilikçilik ve Yeşil Büyüme Enstitüsü
muradiyeates@medipol.edu.tr

Özet

Dünya nüfusunun ve tüketimin artması, sanayileşmenin hızlanması, artan ihtiyaçların karşılanması için daha fazla miktarda gıdaya ve hammaddeye ihtiyaç duyulması, bu hammadde ihtiyacının büyük çoğunluğunun yenilenebilir olmayan kaynaklardan karşılanıyor olması, neticede dünya üzerindeki miktarı sınırlı olan bu kaynakların azalmasına, hatta tükenmesine yol açmakta, bu tehditler karşısında ise mevcut sosyal ve ekonomik rejimlerin sürdürülebilir olmadığı, sosyo-ekolojik bir dönüşümün kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar ışığında makalede, sosyo-ekolojik bir dönüşümü mecburi kılan birçok gelişmenin yaşandığı, Türkiye'nin de bu dönüşüme maruz kaldığı ve anılan risklere karşı farklı bir büyüme perspektifini uygulamaya koyması gerektiği savunulmaktadır. Yeşil Büyüme konsepti, bahse konu tartışmalar neticesinde, sosyo-ekolojik dönüşümü mecburi kılan risklerle başa çıkılabilmek, sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak, bunu gerçekleştirirken de çevresel sınırları gözetmek amacıyla yeni bir kalkınma paradigması olarak ortaya çıkmıştır. Makale kapsamında, çoklu perspektif analizi yöntemi yardımı ile Yeşil Büyüme konseptinin Türkiye için gerekliliği analiz edilmiş, benzer ülkelerin uygulama örnekleri karşılaştırmalı olarak ele alınmış, konseptin Türkiye ekonomisine ve refahına ne tür katkılar sunabileceği tartışılmış, diğer taraftan ise bu konseptin hayata geçirilmesi için izlenecek yollar ortaya konulmuştur. Makale kapsamında yaptığımız analize göre, sosyo-ekolojik dönüşüm bir tercih olmaktan çıkmış, ülkelerin büyümelerini sürdürülebilir ve kaliteli kılabilmesi için mecburi olarak izlenmesi gereken bir yol olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında “Yeşil Büyüme” stratejisinin; kaynak verimliliği, uluslararası anlaşmalara ve çerçevelere uyum sağlama, yeni iş kollarının ve imkânlarının yaratılması, yeni ürün ve pazarların geliştirilmesi, sosyal ve çevresel baskılara karşı çözüm sunulması, ülke imajı ve insanı kalkınmışlık konularında birçok imkân sunması ve kapasite geliştirilmesine katkı sağlama beklenebilir. “Yeşil Büyüme” stratejisinin hayata geçirilmesi ise çok kapsamlı ve uzun vadeli bir çalışmayı, en önemlisi de, bir zihniyet dönüşümünü gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Büyüme, Sürdürülebilirlik, Beyond GDP, Sosyo-ekolojik Dönüşüm

Turkey in the Face of Socio-ecological Transformation: Green Growth as an Option

Abstract

Given the increase in consumption and population, acceleration in industrialization, along with the growing need for raw materials to meet the rising and differentiating human needs; world's limited resources seems to be not enough to meet those needs in the near future in a sustainable manner. This challenge underlines the need for the

profound transformation in current social and economic regime, and socio-ecological transformation consequently. In the light of these developments, the article asserts that existing developments make it mandatory for governments, including Turkey, to address the socio-ecological transformation by introducing appropriate strategies and tools. In this context, one of the main debates recently in the international science community was the need for an up-to-date development concept which covers environmental and human factors along with the financial growth. As a result of abovementioned discussion, concept of Green Growth has emerged with an aim to cope with the risks emerged after socio-ecological transformation and ensure the sustainable development while respecting environmental limits. With the help of multi-perspective analysis, the paper examines firstly the necessity and potential of green growth strategy for Turkey, and continue with the issues of application process of Green Growth strategy, analysis of proven examples from other developing countries, understanding the possible added-value of introduction of Green Growth policies in terms of economic and social progress. According to our analysis, introduction of a green growth strategy in Turkey encompasses various benefits including improvement in resource efficiency, meeting the requirements of international treaties and environmental limitations, creating new businesses and job opportunities, developments of new products and markets, introducing new solutions to social and environmental stresses, improving the country image, and offering new instruments to improve the human development and well-being. However, proven experiences highlight that implementation of green growth policies necessitates a comprehensive and long term commitment, and most importantly, a profound mindset transformation towards development including well-being and sustainability.

Key Words: *Green Growth, Sustainability, Beyond GDP, Sosyo-ecological Transformation*

JEL Classification Codes: *O11, O12, O21, O25, O38*

GİRİŞ

Dünya nüfusunun ve tüketimin artması beraberinde daha önce karşı karşıya kalınmamış birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Hâlihazırda birçok uluslararası kuruluşun ve ülkenin üzerinde durduğu temel hususlardan birisi, şu ana kadar izlenen kalkınma politikalarının sürdürülebilir olmadığı ve kapsamlı bir reforma ihtiyaç duyulduğuna olan inançtır. Dünya nüfusunun ve tüketimin artması, sanayileşmenin hızlanması, artan ihtiyaçların karşılanması için daha fazla miktarda gıdaya ve hammaddeye ihtiyaç duyulması, bu hammadde ihtiyacının büyük çoğunluğunun yenilenebilir olmayan kaynaklardan (*non-renewable resources*) karşılanıyor olması, neticede dünya üzerindeki miktarı sınırlı olan bu kaynakların azalmasına, hatta tükenmesine yol açabilir. Diğer taraftan, artan dünya nüfusu ve tüketimin doğada yaptığı tahribatlar, doğal kaynakların uzun vadede tüketimi karşılamaya yetemeyeceği gibi hususlar yapılan araştırmalar sayesinde kesin bir şekilde ortaya konulmaya başlanmıştır (Lobell et al., 2011, Barnett and Morse, 2013). Bunlar arasında iklim değişikliği ve yarattığı tahribatlar, okyanuslardaki kirlenme, doğal kaynakların azalması, biyolojik çeşitliliğin azalması, dünya üzerinde var olan temiz su miktarındaki tehlikeli azalma sayılabilir. Tüm bu tehditler karşısında mevcut sosyal ve ekonomik rejimlerin sürdürülebilir olmadığı, sosyo-ekolojik bir dönüşümün kaçınılmaz olduğu vurgulanmakta, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke bu yönde kapsamlı adımlar atmaktadır (Luks et al., 2007, van der Sluijs and Funtowicz10, 2008). Sosyo-ekolojik dönüşüm, çevresel unsurların ve maddi refah olgusunun tekrar ele alınması gerektiğin

vurgulayarak mevcut sosyal ve ekonomik sistemlerin sürdürülebilir yeni sistemlere dönüşmesini zorunlu kılmaktadır. Bu cümleden olarak, hâlihazırda gelişmiş birçok ülke, farklı büyüme modelleri arayışına girmişlerdir. Zira birçok bilim adamı, mevcut ekonomik sistemlerin temelinde yer alan Gayri Safi Milli Hasıla'yı (GSMH) artırmaya yönelik bir modelin insanların ve dolayısıyla da ülkelerin refahını ölçmede yetersiz kaldığını, yukarıda değinilen küresel tehditlere karşı bir çözüm önerisi getirmediğini, hatta oluşan bu tehditlerin temelinde mevcut ekonomik sistemlerin olduğunu belirtmektedir (Stiglitz et al., 2010) (Costanza et al., 2004) (Distaso, 2007) (Dasgupta, 2008) .

GSMH'nin ortaya çıkışı *Great Depression* sonrasına denk gelmektedir. Bu büyük ekonomik çalkantı sonrasında, ülke ekonomilerinin büyüklüğünü, üretim değerlerini ve diğer bazı iktisadi kriterleri içeren, tüm ülkelerin ortak olarak kullanabileceği, ölçülebilir kıstasları içinde barındıran bir model olarak GSMH ortaya çıkmıştır. *Great Depression* sonrasında da birçok ülke, gelişmişlik ölçütü olarak GSMH'yi temel almış ve tüm ekonomisini bu değerleri yükseltme hedefine göre konumlanmıştır. Fakat son zamanlarda ortaya çıkmaktadır ki, GSMH tek başına bir ülkenin ne kadar müreffeh olduğunu açıklamaya yetmemektedir. Bu bağlamda son zamanlarda ortaya çıkan kapsayıcı, sürdürülebilir ve çevreye saygılı bir büyüme modelinin içini doldurabilecek farklı ölçeklerin geliştirilmesi için çalışmalar yürütülmektedir. Fakat ülkemizde büyümenin yönü konusunda yeterli teorik araştırma ve gelecek vizyonu ortaya koyabilecek senaryo analizleri yapılmamıştır. Bu bağlamda, mevcut durumun devamı, ekolojik modernizasyon ve sürdürülebilirlik transformasyonu olarak farklı metotlar olduğu vurgulanmaktadır. (Rockström et al., 2013) tarafından yapılan araştırmalarda, mevcut *status quo*'nun sürdürülemeyeceği, bunun yerine 6 temel alanda kapsamlı dönüşümlerin elzem olduğu vurgulanmaktadır. Bahsi geçen 6 temel alan olarak, enerjide dönüşüm, gıda güvenliğinde dönüşüm, kentsel sürdürülebilirlikte dönüşüm, nüfus dönüşümü, biyolojik çeşitlilik yönetiminde dönüşüm ve şirketlerin ve kamunun yönetim sistemlerinde dönüşüm vurgulanmıştır.

Diğer taraftan, sosyo-ekolojik dönüşümün gerekliliğini daha erken fark eden birçok ülke, bu doğrultuda çalışmalarına başlamış bulunmaktadır. Bu cümleden olarak, *Ekolojik Sanayi Politikası*²⁵ Almanya tarafından bu bağlamda ileri sürülmüş, Güney Kore Yeşil Büyüme stratejisini uygulamaya başlamış, İrlanda ve Çin ise yeşil bir ekonomiye geçiş için uzun vadeli ulusal planlar hazırlayarak sosyo-ekolojik dönüşüme cevap verecek farklı kalkınma stratejilerini izlemeye başlamışlardır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) “Yeşil Büyüme”yi “çevresel etmenlerin ve doğal kaynakların insanların refahını ve esenliğini sağlamaya devam ettikleri, diğer taraftan ise ekonominin de bu hususları dikkate alarak geliştiği bir sistem” olarak açıklamaktadır (OECD, 2011). Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ise bu tanıma sosyal gelişmişlik, yoksulluğun azaltılması ve sosyal adalet boyutlarını da eklemektedir.

²⁵ Ekolojik Sanayi Politikası (Ökologische Industriepolitik) Almanya Çevre Bakanlığı tarafından bir strateji belgesi olarak yayınlanmıştır. Almanya gibi sanayi alanında güçlü bir ülkenin uzun vadede sanayi sektörlerini çevresel baskıları ve riskleri gözleterek tekrar yapılandırması gerektiğini vurgulamaktadır.

Güney Kore, Yeşil Büyüme stratejisini 2012 yılı itibariyle yürürlüğe koymuş ve bu büyüme stratejisi ekseninde politikalar geliştirmeye ve uygulamaya başlamıştır. Büyümenin yönü, sosyo-ekolojik dönüşüme ne derecede cevap verdiği, iklim değişikliği gibi küresel tehditler ile başa çıkabilecek ne tür enstrümanlar sunduğu ile ilgili sorular, doğal olarak Türkiye gibi gelişmekte olan ve uzun vadede iddialı büyüme hedefleri²⁶ koyan ülkeler için de geçerli olan sorulardır. Zira son zamanlarda yaşanan çevre ve büyüme konulu tartışmaların da gösterdiği gibi, toplumsal bilincin ve ülkelerin birbirleriyle olan iletişimlerinin artması neticesinde insanlar farklı büyüme modellerini inceleme fırsatı bulmakta, neticede insanı ve doğayı odağına koyan daha çevreci büyüme stratejilerinin takip edilmesini talep etmektedir. Diğer taraftan, ülkelerin içinde buldukları durumlar ve doğal kaynakları birbirlerinden farklılık gösterdiği için, her ülkenin kendisi için bir strateji geliştirmesi gerekmektedir.

Bu makale çoklu perspektif analizi yardımı ile,

- Uluslar arası alanda yürütülen GSMH ve ötesi “*beyond GDP*” tartışmalarını değerlendirmek ve bu tartışmaların Türkiye’ye olası yansımalarını analiz etmeyi,
- Sosyo-ekolojik dönüşümü mecburi kılan dinamikleri ortaya koymayı,
- Sosyo-ekolojik dönüşüm karşısında izlenebilecek yolları analiz etmeyi,
- Son zamanlarda birçok ülke tarafından sosyo-ekolojik dönüşüme karşı geliştirilen “yeşil büyüme” (*green growth*) stratejisinin irdelenmesini ve Güney Kore uygulamasının analiz edilmesini,
- “yeşil büyüme” (*green growth*) konseptinin Türkiye’de hayata geçirilmesi durumunda sağlayabileceği faydaları ortaya koymayı ve uygulama süreçlerini ele almayı amaçlamaktadır.

Literatürde Türkiye ve Yeşil Büyüme konularını ele alan bilimsel yazın sayısı oldukça sınırlıdır. Yeşil Büyüme konusunda bazı gazete haberlerine ve yorumlarına rastlanılmakla beraber, direk olarak Yeşil Büyüme stratejisini Türkiye özelinde değerlendiren ve çeşitli veçhelerden analiz eden bir bilimsel makale hali hazırda bulunmamaktadır. Yeşil Büyüme stratejisine değinilen bazı makaleler ise konuya dolaylı olarak değinmektedir. Örnek olarak, (Yiğit, 2014) “İnovasyonun Çevreci Yüzü ve Türkiye” başlıklı makalesinde, çevre yönelimli inovasyonlardan bahsetmiş, OECD tarafından önerilen Yeşil Büyüme stratejisinin işletmelerin rekabet gücünü de çeşitli yollarla artırdığına değinmiştir. (Tütüncü and Şahin, 2012) makalesinde temiz üretim kavramı ve bu kapsamda devletin konumunu yeşil büyüme çerçevesinde ele almıştır. Uluslararası dergilerde İngilizce olarak yayınlanmış, Türkiye açısından Yeşil Büyüme stratejisini ele alan herhangi bir yayına ise rastlanmamıştır. Bu açıdan, makalenin ele aldığı konu, sunacağı bilgi ve değerlendirmeler itibariyle özgün bir yapıda olduğu, konuyla ilgili kurum ve kişilerin Yeşil Büyüme trendi hakkında temel bazı bilgilere ve analizlere ulaşmasını mümkün kılacağı değerlendirilmektedir.

²⁶ Türkiye’nin 2023 yılı için koyduğu birçok hedef Vizyon 2023 belgesinde yer almakta, birçok yetkili tarafından ifade edilmektedir. Bunlardan en çok vurgulanan 2023 hedefleri şu şekilde sıralanabilir; 2023’te ilk 10 ekonomi arasında girilmesi, Türkiye’nin 2 trilyon dolar milli gelire, 25 bin dolar kişi başı gelire, 1 trilyon dolar dış ticaret hacmine ve 82 milyon nüfusa ulaşması.

1. Sosyo-Ekolojik Dönüşüm

Sosyal ekoloji, en temelde doğa-insan ilişkisi olarak tanımlanmaktadır (Becker and Jahn, 2006). (Mamedov, 1996) ise bu tanımı biraz daha genişleterek, Sosyal Ekoloji'yi “toplumların ve doğanın karşılıklı etkileşimi” olarak tanımlamaktadır. Fakat modern sosyal ekoloji tanımı biraz daha genişletilerek, “refahı sağlayacak şekilde sosyal, kurumsal ve kültürel açılardan insanların doğa ile etkileşimi ” olarak ele alınmıştır (California, 2014). Sosyo-ekolojik dönüşüm kavramı ise, mevcut sosyal rejimden daha farklı bir sosyal ve ekonomik rejime doğru dönüşüm olarak adlandırılabilir. Sanayileşme ile birlikte hammadde ihtiyacının artması, bu ihtiyaçların birçoğunun yenilenebilir olmayan kaynaklardan (*non-renewable resources*) karşılanıyor olması, dünya nüfusunun ve tüketimin artması neticesinde bu kaynakların azalmasına, hatta tükenmesine yol açabilir. Diğer taraftan, artan dünya nüfusu ve tüketimin doğada yaptığı tahribatlar da bu konuda yapılan araştırmalar sayesinde kesin bir şekilde ortaya konulmaya başlanmıştır. Bunlar arasında iklim değişikliği ve yarattığı tahribatlar, okyanuslardaki kirlenme, doğal kaynakların azalması, biyolojik çeşitliliğin azalması, dünya üzerinde var olan temiz su miktarındaki tehlikeli azalma sayılabilir (Rockström et al., 2013). 19. yüzyılda hızla artmaya başlayan endüstriyel faaliyetlerin çevre üzerinde gittikçe daha fazla baskı oluşturacağını öngören ilk bilim insanlarından birisi Jonh Stuart Mill'dir (Ekins, 2002). Daha sonra gelen birçok bilim adamı, bu hususa dikkat çekerek kaynakların daha dikkatli kullanılması gerektiğine, mevcut durumun sürdürülemez olduğuna ve ekonomik yapıların değiştirilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır (Koopmans, 1969, Malthus, 1966, Shumacher, 1967).

Tüm ülkeler tarafından dikkatlice takip edilen ve etkilerinin gittikçe artacağı tahmin edilen bu tehditler, kaçınılmaz bir sosyo-ekolojik dönüşümü gerektirmektedir. Bu gerekliliğin tespit edilmesi sonrasında, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke bu dönüşümü yönlendirmek, dönüşüm ihtiyacına cevap verebilmek ve rekabetçi yapılarını korumak veya artırmak amacıyla hâlihazırda yürüttükleri kalkınma stratejilerinde farklılaşmaya gitmektedirler. Örnek olarak, Avrupa Komisyonu'nun 2011 yılında yayınladığı bir yol haritasında şu ifadeler yer verilmiştir; “Avrupa çok uzun yıllardan beri yoğun kaynak kullanımının da yardımıyla vatandaşlarına yüksek yaşam standartları ve imkânları sunabilmiştir. Fakat bugün birbiriyle çelişen iki zorlukla karşı karşıyadır: yeni iş kolları yaratan ve vatandaşlarının maddi refahını artıran bir ekonomi ve bu büyümenin sürdürülebilir olması. Zira büyümenin sürdürülebilir olması için ekonominin enerji, endüstri, tarım, balıkçılık ve taşıma sektörlerini de içine alacak şekilde bir dönüşümden geçmesi zaruridir. Tüm bunlarla birlikte, tüketici ve üretici davranışları da bu dönüşüm sürecine tabi olacaklardır. Bu dönüşümü zamanında gerçekleştirmemiz durumunda, bir taraftan Avrupa vatandaşlarının refahını gelecekte de temin etmiş, diğer taraftan ise kullandığımız doğal kaynakların miktarını azaltarak gelişmemizi sürdürülebilir kılabilecek ve çevreye olan olumsuz etkimizi azaltacağız” (Commission, 2011). Hâlihazırda bu yol haritası ile uygun olarak, birçok AB ülkesi tarafından kendi iç dinamiklerine uygun kalkınma stratejileri geliştirilmektedir. OECD tarafından çerçevesi çizilmiş olan Yeşil Büyüme stratejisi, AB ülkelerinin de bu kapsamda tercih ettikleri bir yol haritası olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce *sürdürülebilir büyüme* (sustainable development) olarak adlandırılan stratejiler günümüz koşullarına uygun olarak geliştirilmiş ve bugün Yeşil Büyüme olarak adlandırılmıştır. (Scricciu et al., 2013) Yeşil Büyüme konseptinin ne anlama geldiği, Türkiye gibi

gelişmekte olan ülkelerde nasıl tatbik edileceği ve ne tür fırsatları barındırdığı konularına ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Sosyo-ekolojik dönüşüm karşısında ülkelerin geliştireceği yeni yol haritalarının neler olabileceği ile ilgili çalışmalar neticesinde OECD tarafından ortaya konulan Yeşil Büyüme stratejisi gelişmiş ülkeler tarafından milli kalkınma stratejilerine tatbik edilmeye başlanmıştır (OECD, 2012). Zira sosyo-ekolojik dönüşümün temel dinamikleri bazı tehditleri içermekle birlikte, bu konuda atık davranan ülkeler için ise farklı imkanlar sunmaktadır. Bu kapsamda geliştirilecek teknolojiler ve bu teknolojilerin pazarlanması, son yıllarda gelişen karbon piyasaları, yaratılan yeşil iş (*green job*) imkânları bunlar arasında sayılabilir.

Sosyo-ekolojik bir dönüşümü mecburi kılan birçok sebep bulunmaktadır. Bunlar küresel iklim değişikliğinden, nüfus artışına, doğal kaynakların azalmasından artan çevre kirliliğine, tüketici davranışlarındaki değişimden teknolojik ilerlemelere kadar birçok alana yayılabilir. Makalenin ilerleyen bölümlerinde sosyo-ekoloji dönüşümün temel dinamiklerine ayrıntıları ile ele alınacak, daha sonra bu dönüşümün gereksinimlerine cevap verecek şekilde kurgulanmış bir Yeşil Büyüme stratejisinin Türkiye için ne anlama geleceği konularına değinilecektir.

2. Sosyo-Ekolojik Dönüşümün Temel Dinamikleri

2.1. Küresel Tehditler: İklim Değişikliği, Nüfus Artışı, Doğal Kaynakların Azalması

Bilimsel olarak ortaya koyulmuş birçok veri, küresel iklim değişikliği, nüfus artışı, doğal kaynakların azalması gibi birçok gelişmenin dünyanın ve dolayısı ile insanlığın geleceğini tehdit ettiğini belirtmektedir. Yerel bazda da kendini gösteren bu tehditler ile başa çıkılabilmesi için ekonomi sistemlerinde ve tüketici davranışlarında sosyo-ekolojik bir dönüşümün kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır. Bu bölümde insanlığın ve dünyanın geleceğini tehlikeye attığı tespit edilen hususlara yer verilecektir.

Bir taraftan gelişmekte olan birçok ülkede tüketim miktarlarının artması, diğer taraftan da tarım arazilerinin azalması ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileri uzun vadede gıda ihtiyacının karşılanmasını tehlikeye atmaktadır. Bu öngörülebilir küresel iktisadi gelişmelerinin en belirleyicisi, BRIC ülkelerindeki (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) nüfus artışı, iktisadi büyüme ve artan enerji talebi konusundaki dönüşümlerin küresel hammadde rekabeti, küresel ısınma ve doğal kaynaklar üzerinde artan baskı olarak kendini göstermesidir. Bunun üstesinden gelinebilmesi için hem tarımsal reformlar, hem de tüketici alışkanlıklarının değişimini de içeren yeni ekonomik sistemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, üretim sektörünün gerektirdiği hammadde ihtiyacı, artan ve çeşitlenen tüketim ile birlikte sürekli artma eğilimindedir.

KÜRESEL SINIRLILIKLAR				
Yeryüzü-Sistem Süreçleri	Parametreler	Önerilen sınır	Mevcut Durum	Endüstri Öncesi Değer
İklim değişikliği	Atmosferik karbon dioksit yoğunlaşması	350	387	280
	Radyasyon zorlamasındaki değişim (Watt/m ²)	1	1,5	0
Bio-çeşitlilik oranının kaybı (Rate of biodiversity loss)	Bir milyon canlı üzerinden yıllık bazda ortadan kalkma oranı	10	>100	0.1-1
Azot döngüsü (fosfor döngüsü sınırının bir kısmı)	Atmosferden çıkan İnsanlığın kullandığı azot kullanım oranı (milyon ton/yıllık)	35	121	0
Fosfor döngüsü (azot döngüsü sınırlarının bir kısmı)	Okyanuslara akan fosforun miktarı (milyon ton/yıllık)	11	8.5-9.5	Yaklaşık 1
Strasforik ozon azalması	Ozon yoğunluğu (Dubson birimi)	276	283	290
Okyanus asitlenmesi (Ocean asidifikasyon)	Yerüstü suyundaki ortalama küresel aragonit doygunluk durumu	2,75	2,90	3,34
Küresel temiz su kullanımı	İnsanoğlu tarafından kullanılan temiz su tüketimi (km ³ /yıllık)	4000	2.600	415
Toprak kullanımındaki değişim	Tarıma elverişli hale dönüştürülen küresel arazi oranı	15	11,70	Düşük

Tablo 1: Küresel Sınırlılıklar Kaynak: (Rockström et al., 2009)

Rockström tarafından kapsamlı bir araştırma neticesinde ortaya konulan ve küresel olarak hangi sınırlara dayandığımızı ve sürdürülebilir bir dünya için hangi oranların gerektiğini gösteren tablo, karşı karşıya kalınan tehditleri göstermektedir. Tablo 1’de görüldüğü gibi, atmosferik karbon dioksit

yoğunlaşması, bio-çeşitlilik oranının kaybı, azot döngüsü ve strasforik ozon azalması gibi metrikler, belirlenen sınırların üzerine çıkmış durumdadır. Tüm bu tehditler, kapsamlı bir sistematik dönüşümü, doğal kaynakların ve fosil yakıtların kullanımının azaltılmasının ne kadar elzem olduğunu göstermektedir.

2.2. Tüketim Davranışlarındaki Değişimler

Sosyo-ekolojik dönüşümün temelinde yatan diğer bir faktör ise, tüketici davranışlarındaki değişim olarak görülebilir. Zira endüstri devrimi ile birlikte çeşidi daha fazla artan tüketim malzemelerinin daha uygun fiyatlarla sunuluyor olması, bu büyüme grafiğinin ise ülkelerin ekonomik hedefleri ile uyuşması neticesinde uluslararası bazda tüketim miktarları 20. yüzyılda büyük bir artış göstermiştir. Ek olarak, yapılan araştırmalara göre, 20. yüzyılda fosil yakıt kullanımı 12 kat, maddi kaynakların kullanımı ise 34 kat artış göstermiştir. Günümüz Avrupa'sına bakıldığında, geçmişe göre yıllık kişi başı 16 ton daha fazla gıda tüketimi yapılıyor ve bunun 6 tonu çöpe atılıyor (Commission, 2011). Yukarıda anılan küresel sınırlılıkların da gösterdiği gibi, tüketim hızının bu derecede artmaya devam etmesi mümkün olamayacaktır.

1974 tarihinde yazılan “Büyümenin Sınırı – The Limit to Growth” isimli ünlü kitapta Meadows'un ileri sürdüğü fikir, tüketimin bu şekilde devam etmesi durumunda doğanın insanın isteklerini yerine getirme sınırının aşılacağı, eğer gerekli önlemler alınmaz ise bu gidişatin 100 yıl içinde insanlığı başa çıkılamaz bir felakete sürükleyeceği vurgulanmıştır (Meadows et al., 1972). Bu açık uyarıya rağmen, uzun yıllar boyunca insanların tüketim alışkanlıklarında ciddi derecede değişiklikler yaptığı söylenemez. Fakat son yıllarda iklim değişikliğinin etkilerinin insanlar tarafından da daha yakından hissedilmeye başlaması, diğer taraftan artan iletişim araçlarının doğal felaketler ve azalan doğal kaynaklar ile ilgili yapmış oldukları bilinçlendirici yayınlar, mevcut ekonomik sistemlerin sürdürülebilir olamayacağı ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu gerçekler, insanların tüketim davranışlarının farklılaşmaya başlamasına zemin oluşturmuştur. Henüz bu alanda büyük bir yol kat edildiği söylenemez ise de, insanların geçmişe nazaran doğal denge ve iklim değişikliği konularına daha ilgili oldukları ve bilimsel araştırma konularının bahsi geçen alanlarda yoğunlaşmaya başladığı görülebilir. Örnek olarak, (Dobson, 2007) tarafından geliştirilen bir kavram olan “çevresel vatandaşlık” (*environmental citizenship*) insanların çevresel olgulara daha fazla ilgi göstermeye başladıklarını, bunu hızlandırmanın ve insanların doğa ile olan ilişkilerinin geliştirmelerinin farklı şekillerde mümkün olabileceğini göstermektedir.

2.3. Modern Kalkınma Teorilerinin Ortaya Çıkışı: Beyond GDP Tartışmaları

Neoklasik iktisat teorisi, çevresel limitleri dikkate almayan ve sınırsız büyümeyi hedefleyen yapısı ile birçok ekonomistin eleştiri odağı haline gelmiştir. Modern iktisat yaklaşımında, neoklasik ekonominin yaslandığı temellerin, günümüzde yapılan birçok araştırma ile birlikte geçersiz hale geldiği vurgulanmaktadır (Endres and Radke, 2012). Dünyadaki kaynakların sınırlı olduğunu belirten ve küresel iklim değişikliği gibi tehditlerin ülkelerin ekonomilerini tehlikeye attığını ileri süren araştırmacılar, bu tehditler ile başa çıkabilmek için yeni ekonomik modellerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler (Rogelj et al., 2011, Hansen et al., 2008). Yukarıda anılan

dinamiklerin etkisi ile maddi kıstaslara dayanan büyüme modelleri yerine, iktisadi kalkınma vizyonuna çevre ve insan faktörünü de ekleyen kalkınma paradigmaları üzerinde yoğun tartışmalar yürütülmektedir. Bu tartışmaların temel çıkış noktasını oluşturan hususlar şu şekilde sıralanabilir;

- Çevresel riskler
- Gelir adaletsizliği
- Mevcut iktisadi sistemde kullanılan konvansiyonel fosil enerji kaynaklarının orta ve uzun vadede tükenecek olması
- Fosil enerji kaynaklı karbon emisyonu salınımı
- İklim değişikliği
- Yeni iktisadi sektörlerin ve teknolojilerin gelişmesi
- İktisadi yapının değişmesi neticesinde ortaya çıkabilecek yeni iş alanları

Bu noktada dikkatle üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise son yıllarda artan *beyond GDP* tartışmalarının gündeme getirdiği, iktisadi kalkınmayı ölçen yeni metriklerin geliştirilmesi hususudur. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Çevre Programı, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesi için günümüzde kullanılan GSMH sisteminin miadını doldurduğu, GSMH ölçümünde kullanılan metriklerin, çevre ve insani gelişmişlik hususlarını da içerecek şekilde genişletilmesinin elzem olduğu belirtilmektedir. Birleşmiş Milletler'den Anantha Duraiappah, materyal ekonomik refaha dayanan büyüme modelinin, bazı grupların doğal kaynakların kontrolüne ele geçirmesine ve sonuçta eşitsizliğe ve adaletsizliğe yol açtığını, bu yüzden *beyond GDP* tartışmalarının önemli olduğunu vurgulamaktadır (Duraiappah, 2014). Bilindiği gibi mevcut GSMH teorisi, 1929'daki Büyük Buhran (*Great Recession*) sonrasına denk gelmektedir. O zamanın şartlarına göre ülkeler arası ekonomik kalkınmışlığı ölçmeye ve karşılaştırmaya yarayan bu modelin günümüz koşullarında ülkelerin büyümesini ve insanı kalkınmayı ele almada yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir.

Mevcut GSMH hesaplamasının yerine geçebilecek bir yöntemin teorik çerçevesi için birçok bilim adamı çalışmalarını sürdürmektedir. Bunlar arasında, Nobel ödüllü ekonomist Kenneth Arrow ve bu alanda en çok bilinen bilim adamlarından Sir Partha Dasgupta sayılabilir (Dasgupta, 2014). *Beyond GDP* tartışmalarının neden önemli olduğu ile alakalı olarak, Avrupa Komisyonu iki olguya vurgu yapmaktadır. Bunlar, ilk olarak GDP'nin mevcut yapısının çevresel ve sosyal yönleri içerek şekilde genişletilmesi, ikinci olarak da GDP'nin sosyal gelişimi temel alacak yeni bir ölçüm metoduyla değiştirilmesi gerektiği hususudur (Bartelmus, 2014). Haddizatında, GSMH'deki yükselmenin direk olarak refah ve esenlik (*welfare and well-being*) sağlamadığı hususu geçmişte de dile getirilmiş, fakat günümüzdeki gibi bilimsel tartışmaların odağına oturmamıştır. Bu cümleden olarak, (Cobb et al., 1995) tarafından yazılan "Eğer GSMH yükseliyor ise Amerika neden geriye gidiyor – If the GDP is up, why is America down?" adlı makalede bu konulara değinilmekte ve alternatifler üretilmesi üzerinde durulmaktadır. Diğer taraftan, sürdürülebilirlik konusunda da, odağın yine fiziksel kapasiteler ile ilintili olduğu, bu sebeple insanın refah ve esenliğini (*human well-being and welfare*) sağlamada ve ölçmede yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir (Bartelmus, 2014). Diğer taraftan, bahse konu "refah" ve "esenlik" ölçümü, istatistiksel ölçümü mümkün olmayan bazı çevresel ve sosyal kıstasları da içerdiği için, herkesin

üzerinde mutabık kalacağı bir gösterge setinin geliştirilmesi zannedildiğinden daha karmaşık bir süreç olarak karşımızda durmaktadır.

Beyond GDP dışındaki diğer bir bilimsel tartışma konusunu ise, *degrowth* teorisi oluşturmaktadır. İlk olarak Latouche tarafından dile getirilen *degrowth* teorisi, büyümeyi durdurmak anlamında kullanılmakta, üretimi ve tüketimi azaltmanın elzem olduğu, üretimde ve tüketimde artışın çevresel baskıya ve sosyal adaletsizliğe neden olacağı faraziyesi üzerinde durulmaktadır. *Degrowth* teorisinin anahtar konsepti ise, kişisel tüketimin ve çalışmanın azaldığı, fakat daha iyi yaşama ortamlarının sunulduğu bir ekonomi sistematiğidir (Latouche, 2009). Temel amaç, işlerin paylaşılarak yapılması, aile, kültür, toplum, sanat ve müzik için daha fazla zaman ayrılması ve bu sayede temelde maddi kalkınmışlık yerine mutluluğun ve esenliğin (*happiness and well-being*) hedefleneceği bir yapı kurulmasıdır (Lambin, 2014). Hâlihazırda *degrowth* konsepti; Fransa, Almanya, Belçika ve İsviçre gibi gelişmiş ülkelerde mevcut sistemde yeterli büyümeye ve refaha ulaşıldığı faraziyesi ileri sürülerek tartışılmaktadır. Fakat henüz bu seviyeye ulaşmamış ülkeler için bu konseptin uygulanmasının ne derece mümkün olacağı hususu kapsamlı araştırmalar yapılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda Türkiye için bu konuda yapılmış herhangi bir araştırma ve uygulama bulunmamaktadır.

Bu noktalardan bakıldığında, hâlihazırda Türkiye’de bahse konu GSMH üzerinden yapılan uzun vadeli planların, 2023 Vizyon Belgesi ile ortaya koyulan birçok hedefin ve kalkınmışlık noktasında yürütülen birçok tartışmanın, *beyond GDP* tartışmalarını dikkat-i nazara alması elzemdir. Bu kapsamda geliştirilebilecek olası bir iktisadi sıralama sisteminde Türkiye’nin nerede konumlandırılacağına şimdiden analiz edilmesi ve bu yönde hazırlıklar yapılması önem taşımaktadır. Mevcut GSMH sıralamasında Türkiye’nin ilk yirmi içerisinde yer alan Türkiye’nin 2023 vizyon belgesinde ortaya koyduğu hedef ise, Dünya’nın ilk 10 büyük ekonomisi arasında girmektir. Fakat görülmektedir ki, alternatif bir “GSMH” geliştirilmesi durumunda, Türkiye’nin sıralamasının daha da gerilere düşmesi olasıdır.

2.4. Uluslararası Standartlar ve Anlaşmalar

İklim değişikliğinin etkilerinin daha fazla görünür ve hissedilir olması, çevresel problemlerin yarattığı sorunlar, doğal kaynakların kullanımının sürdürülebilir olmayışı gibi nedenlerden dolayı, bahsi geçen sorunlarla başa çıkabilmek için uluslararası bazı anlaşmalar ve ilgili bazı standartlar gündeme gelmiştir. Bunlar arasında, Kyoto Anlaşması, karbon emisyonu ile alakalı standartlar, ISO 50001 ve ISO 14001 gibi enerji ve çevre yönetim standartları sayılabilir.

Çevre ve enerji alanlarında geliştirilen uluslararası standartlar, bahse konu sosyo-ekolojik dönüşümün diğer dinamiklerini oluşturmaktadır. ISO 14001 çevre standardı, çevresel hususların yönetimini belli standartlara bağlayan bir standart olarak 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın önerisi ile oluşturulmuştur (Bansal and Bogner, 2002). Hâlihazırda Türkiye’deki ve yurtdışındaki birçok şirket, uluslararası ticaret yapabilmek, mevzuata uymak veya çevresel konuları daha etkin yönetebilmek amacıyla bu standardı kullanmaktadır. ISO 50001 standardı ise, UNIDO (Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü) tarafından ileri sürülen ve uzun vadede bu standardı uygulayan şirketlerin enerji sarfiyatlarını %20 azaltacağı, sonuç olarak da karbon salınımlarının

azalmasında ve takip edilmesinde önemli bir unsur olarak kendini göstereceği ileri sürülen bir standart olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun vadede, bu standartlara ek olarak, çevre ve enerji alanlarında daha ayrıntılı düzenlemeleri getiren standartların ortaya çıkması olasıdır. Diğer taraftan, biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgili olarak da uluslararası birçok çalışma yapılmakta olup, bunun ülkemize yansımaları kaçınılmazdır. Türkiye 1992 yılında Rio Konferansı'nda "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi"ni imzalamıştır (TOPÇU, 2012). Sözleşmede, biyolojik çeşitliliğin, "insanoğlunun ortak değerleri" olduğu vurgulanmakta, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı konularında birtakım zorunlulukları da getirmektedir (KARAGÖZ, 1998).

Bu anlaşmaların ve standartların temel amacı, çevresel riskleri azaltmak, doğal kaynakları korumak, sürdürülebilir bir kalkınmayı mümkün kılmak, iklim değişikliğine yol açabilecek sera gazlarının salınımını azaltmak ve sınırlamak, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği ile mücadele edebilmeleri için kapasitelerini artırmak ve bahsi geçen konularla ilgili işbirliği mekanizmaları geliştirmek olarak sıralanabilir. Geliştirilen bu standartların, yürürlüğe giren ve girecek olan anlaşmaların sosyo-ekolojik dönüşümü hızlandırdığı, hatta mecburi kıldığı görülmektedir. Zira Kyoto Anlaşması'nın yerine geçecek olan küresel iklim değişikliği ile mücadele anlaşmasının BM'ye üye tüm üye ülkeler tarafından imzalanması gerekmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, 2020 sonrası yürürlüğe girmesi ve tüm BM üyesi ülkeler tarafından kabul edilmesi öngörülen post Kyoto anlaşmasının getireceği yenilikleri şimdiden öngörebilmesi ve bunu uygun stratejilerin geliştirilmesine biran önce başlaması önem arz etmektedir. Makalemizde sunduğumuz Yeşil Büyüme stratejisi, bu kaygıları güden ve gelecekte tarafı olmak zorunda olacakları post-Kyoto anlaşmasının getireceği yükümlülükleri karşılamak için şimdiden çalışmaya başlayan ülkeler tarafından önemle üzerinde durulan bir konsept olarak öne çıkmaktadır. Güney Kore örneğinde olduğu gibi, hâlihazırda karbon salınımı fazla olan ve enerji yoğun sanayi sektörlerini barındıran ülkeler, Kyoto Anlaşması'nın yerini alacak bir uluslararası anlaşmanın getireceği sorumlulukları şimdiden öngörmekte ve kapsamlı stratejiler ve politikalar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Güney Kore'nin ve diğer bazı sanayi yoğun ülkelerin bu kapsamda yürüttükleri çalışmalara ilgili bölümlerde yer verilecektir.

3. Yeşil Büyüme: Sosyo-ekolojik Dönüşüm Karşısında Bir Alternatif

Yeşil Büyüme; yukarıda sıralanan küresel tehditler, tüketici davranışlarındaki dönüşüm, çevre ve enerji alanlarındaki yeni uluslararası standartlar ve anlaşmalar, diğer taraftan ise yeni iktisadi kalkınma paradigmasının geliştirilmesine yönelik araştırmaların sonucunda, bu alanda bahse konu kaygıları gidermek ve kalkınmada ekonomi-çevre-insan dengesini sağlamak hedefiyle ortaya çıkmıştır. İlk olarak OECD tarafından çerçevesi oluşturulan ve ilgili stratejileri geliştirilen Yeşil Büyüme teorisi, halihazırda birçok gelişmiş veya gelişmekte olan ülke tarafından kalkınma programlarında kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye açısından, gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan bir ülke olarak, geliştirilen bu yeni kalkınma stratejisinin incelenmesi, uygulama örneklerinin analiz edilmesi, diğer taraftan ise Türkiye ekonomisine ve refahına ne tür katkılar sunabileceğinin araştırılması önem arz etmektedir. Zira 3.bölümde sıralanan güncel dinamikler, sosyo-ekolojik dönüşümü bir tercih olmaktan çıkarmış, ülkelerin

büyümlerinin sürdürülebilir ve kaliteli²⁷ kılabilmeleri için mecburi olarak izlenmesi gereken bir yol olarak ortaya çıkarmıştır. Bu cümleden olmak üzere, yayınlanan 62. Hükümet Planı, “kapsayıcı büyüme” ve “insan öncelikli büyüme” gibi kavramlara vurgu yapmıştır. Fakat vurgusu yapılan bu hususların nasıl bir ekonomik sistem içerisinde hayata geçirileceğine dair somut bir öneri göze çarpmamaktadır. Sadece Türkiye’de değil, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede daha sıcak bir tartışma konusu olan sosyo-ekolojik dönüşüm ve bu bağlamda talep edilen kapsayıcı, sürdürülebilir, çevreci büyüme gereksinimi, mevcut ekonomik sistemlerin dönüştürülmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Makalenin bu bölümünde, sosyo-ekolojik dönüşüme karşısında bir alternatif olabileceğini düşündüğümüz Yeşil Büyüme konseptinin teorik çerçevesi, uygulama örnekleri ve Türkiye açısından sunacağı fırsatlar ele alınmıştır.

3.1. Yeşil büyüme nedir?

Yukarıdaki bölümde, Neoklasik iktisat teorisinin çevresel limitleri dikkate almadığı ve sınırsız büyümenin mümkün olduğunu belirtip sürekli büyümeyi hedeflediği, diğer taraftan modern iktisat yaklaşımında neoklasik ekonominin yaslandığı temellerin dünyadaki kaynakların sınırlı olduğunu belirten ve küresel iklim değişikliği gibi tehditlerin ülkelerin ekonomilerini tehlikeye attığını ileri süren araştırmalar ışığında yeni ekonomik modellerin geliştirilmesi için çabaladığından bahsedilmiştir. “Yeşil Büyüme” olarak adlandırılan büyüme modeli ise, işte bu çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. “Yeşil Büyüme” terimini akademik camiada ilk defa Paul Ekins kullanılmış, yeşil büyümeyi “çevreyi dikkate alan sürdürülebilir ekonomik büyüme” olarak tanımlamıştır (Ekins, 2002). Ülkeler açısından yeni bir kalkınma paradigması olarak ortaya çıkışı ise 2005 yılında yapılan Asya Pasifik Ülkeleri Bakanları Toplantısı’nda yeşil büyüme konseptinin UNESCAP (Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu) ve Güney Kore tarafından desteklenmesi neticesinde olmuş ve modelin gelişmekte olan Asya ülkeleri için yeni ve rekabetçi bir büyüme stratejisi olabileceği belirtilmiştir .

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) “Yeşil Büyüme”yi “çevresel etmenlerin ve doğal kaynakların insanların refahını ve esenliğini sağlamaya devam ettikleri, diğer taraftan ise ekonominin de bu hususları dikkate alarak geliştiği bir sistem ” olarak açıklamaktadır (OECD, 2011). Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ise bu tanıma sosyal gelişmişlik, yoksulluğun azaltılması ve sosyal adalet boyutlarını da eklemektedir. Yeşil Büyüme stratejisinin neden takip edilmesi gerektiği ile ilgili olarak (Jones and Yoo, 2011) 3 temel hususu öne çıkarmaktadır. Bunlar sırasıyla;

1. Çevrenin korunması ve ekonomik büyüme arasındaki sinerjinin ortaya çıkarılması gerekliliği
2. İnsanların yaşam kalitelerinin yükseltilmesi ve yeşil bir devrimin insanların yaşam stillerini etkileyecek şekilde teşvik edilmesi ihtiyacı
3. İklim Değişikliği ve çevresel tehditler ile mücadelede uluslararası girişimlere destek olunması

²⁷ Kaliteli Büyüme: Bu kavram son zamanlarda ülkemizde de kullanılmaya başlanmıştır. Zira büyüme rakamlarının ayrıntılı olarak analiz edilmesi, büyümenin hangi sektörlerden geldiği, sürdürülebilir olup olmadığı ve çevresel baskı yaratıp yaratmadığı gibi açılardan analiz edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Yeşil bir ekonomik sistemde, özel ve kamu yatırımlarının karbon emisyonlarını azaltıcı, enerji ve kaynak verimliliğini artırıcı, biyoçeşitliliği koruyucu, bunlara paralel olarak da ekonomik geliri artırıcı ve yeni iş imkânları yaratıcı bir sistem kurgulanması gerekir (UNEP, 2011).

3.2. Uygulama Örnekleri: Kore ve Yeşil Büyüme

“Yeşil Büyüme” konseptinin hayata geçirildiği ülkeleri ve deneyimlerinin analiz edilmesi, Türkiye açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bilinen ilk geniş çaplı “yeşil büyüme” stratejisini hayata geçiren ve hâlihazırda birçok farklı sektörde uygulamalarda bulunan Güney Kore, Türkiye’ye örneklik teşkil edebilecek bir örnek olarak bu bölümde incelenecektir. Zira Güney Kore, devlet planlama teşkilatının 90’lı yıllarda da sanayi politikasını belirlediği ve farklı enstrümanlarla yönlendirdiği bir ülke olarak, kalkınma planlaması ve uygulaması alanlarında uzun yıllara dayanan bir geçmişe ve birikime sahiptir.

Bilindiği gibi Güney Kore II. Dünya savaşı sonrasında birçok ülke gibi ciddi bir yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalmış, 1960’lı yıllardan itibaren büyüme odaklı politikalar benimsemiş ve uygulamıştır. Kore ekonomik gelişim sürecini 1960-80 yıllarını kapsayan “siyah duman dönemi” ve 1990 sonrası “beyaz duman dönemi” ve şuan uygulamaya çalıştığı “dumansız dönem” olarak üç ana dönemde ele almak mümkündür (Ateş, 2015). İlk dönemde enerji yoğun ve kimyasal sektörlerin ekonomik faaliyet içindeki payı %12 den % 30’un üzerine çıkmış, bunun neticesinde gelişim sayesinde 1960-80 arası kişi başına düşen milli gelir 380 dolardan 2740 dolara yükselmiştir (Hong, 2011). Bu süreçte ortaya çıkan çevre problemleri Kore hükümeti tarafından 80’lere kadar pek dikkate alınmamış, hatta çevresel konular hızlı ekonomik büyümeyi engelleyici bir etken olarak algılanmıştır. Ancak çevresel hasarın etkilerinin anlaşılmaya başlanması ile Kore hükümeti 1990’lı yılların başından 2000’li yılların ortalarına kadar çevre kirliliğinin azaltılması ve buna dayalı tedbirlerin alınmasını hedeflenmiştir (Hong, 2011). Dolayısıyla 60’lı yıllardan itibaren özellikle ağır ve kimyasal sanayiye dayalı ekonomik büyüme odaklı yaklaşım yavaş yavaş yerini çevreye duyarlı politikaların benimsenip uygulanmaya başladığı döneme bırakmış, çevreye duyarlı politikaların daha etkin ve görünür bir şekilde oluşması özellikle 1991 yılında 30 ton kimyasalın Nakdong Nehri’ne sızması faciası sonrasında gerçekleşmiştir (Hong, 2011). Bu faciaya sebep olanlar ciddi çevresel sivil hareketler ve kitlesel protestolarla karşılaşmış, hükümetin biran önce etkin çevresel tedbirler almasını ve politika uygulaması elzem hale getirmiştir. Görüldüğü gibi, Güney Kore’nin geçmiş deneyimleri ve yaşadığı önemli çevre faciaları, günümüzde uygulanmaya başlayan “yeşil büyüme” stratejisinin önemini ortaya koymaktadır.

Şuan Kore “beyaz duman devri”nden mümkün olan en kısa sürede “tamamen dumansız bir dönem”e geçmeye çalışmaktadır. Bu amaçla çevre kirliliğinin çok büyük oranda azaltılabilmesi için fosil yakıt kullanımının azaltılması, yinelenabilir enerji kaynaklarının artırılması, temiz ve enerji verimli teknolojilerin desteklenmesi gibi çeşitli politikalar izlemektedir. İşte “Yeşil Büyüme” bu hedefler doğrultusunda geliştirilmiş ve Kore yeşil büyüme odaklı politikalar ve uygulamalar konusunda tüm dünyada saygın bir konuma gelmiştir (Hong, 2011).

Kore’de başkanlığa bağlı Yeşil Büyüme komitesinin kurulması ile çaba gerektiren hedeflere ulaşılması amaçlanmıştır. Kore hükümeti 2009 yılında

Kore Ulusal Yeşil Büyüme stratejisinin ana başlıklarının yer aldığı ‘Düşük-carbon Yeşil Büyüme Çerçeve Kanunu’nu açıklamış, böylece bu strateji etkili devlet yönetimi ile kore ulusal vizyonunun gerçeğe dönüşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir (Jones and Yoo, 2011). Etkili yönetim çabaları doğrultusunda, hükümet tarafından kurumsal düzenlemeler 3 ana başlıkta toplanmıştır (Choi, 2012):

- (i) Strateji ve hareket planı;
- (ii) Yeşil büyümenin yüksek düzeyde görünürlüğü; ve
- (iii) Bütün ilgili bakanlıkların katılımı ve özel sektöre özgü hususlar.

Strateji ve hareket planı hükümet tarafından ‘Yeşil Büyüme İçin Ulusal strateji Belgesi’ne adapte edilerek geliştirilmiştir. Ayrıca merkezi hükümetin 2009-2050 yıllarını kapsayan planına, 5 yıllık Yeşil Büyüme Eylem Planı da entegre edilmiştir. Böylece yeşil büyüme hedeflerine ulaşmaya yardımcı olacak spesifik politikalar, sayısal hedefler ve somut projeler belirlenmiştir (Won-Dong, 2009). Tablo 2’de görüldüğü gibi, Ulusal Yeşil Büyüme Stratejisi’nde 3 ana hedef ve 10 spesifik politika yönergesi tasarlanmıştır.

Tablo 2: Ana Stratejiler, Politika Yönergeleri (Lee, 2013)

İklim Değişikliğini Azaltma & Enerji Bağımsızlığı	<ul style="list-style-type: none">• Sera gazı emisyonunun etkili bir şekilde azaltılması• Fosil yakıt kullanım oranının düşürülmesi ve enerjide dışa bağımlılığın azaltılması• İklim değişikliğine uyumda kapasitenin güçlendirilmesi
Ekonomik Büyüme için Yeni Araçlar Geliştirme	<ul style="list-style-type: none">• Çevre dostu yeşil teknolojilerin geliştirilmesi• Halihazırdaki sektörlerin çevre dostu haline getirilmesi ve bunların desteklenerek yaygınlaştırılması• Endüstriyel yapının gelişerek ilerlemesi• Çevre dostu olmak için teknik yapısal temelin oluşturulması
Yaşam Kalitesini Arttırma ve Uluslararası Konumu Geliştirme	<ul style="list-style-type: none">• Çevre dostu şehirlerin oluşturulması, yeşil transport altyapısının tasarımı ve su yönetiminin geliştirilmesi• Çevre dostu yaklaşımının günlük hayatımızda köklü değişiklikler getirmesi• Çevre dostu büyümede uluslararası arenada rol model olmak ve lider konumuna gelmek

Tablo 2’de belirtildiği üzere, Kore Ulusal Yeşil Büyüme Stratejisi içerisinde ‘İklim Değişikliğini Azaltma & Enerji Bağımsızlığı’, ‘Ekonomik Büyüme için Yeni Araçlar Geliştirme’ ve ‘Yaşam Kalitesini Arttırma ve Uluslararası Konumu Geliştirme’ olarak üç ana hedefi barındırmaktadır. İklim değişikliği ve enerji bağımsızlığı ile ilgili ilk hedef sera gazı emisyonunun etkili bir şekilde azaltılması, iklim değişikliğine uyumda kapasitenin güçlendirilmesi, fosil yakıt kullanım oranının düşürülmesi ve enerjide dışa bağımlılığın azaltılması konularını kapsamaktadır (Choi, 2012). Türkiye’nin de enerjide dışa bağımlı bir ülke olduğu, enerji yoğun sanayi sektörlerinin çokluğu ve büyük oranda sera gazı emisyon azaltımı faaliyetlerine girişmesi gerektiği

göz önüne alındığında, Güney Kore tarafından gerçekleştirilen “yeşil büyüme” stratejisinin ve geliştirilen ana stratejiler ile politika yönergelerinin Türkiye için yararlanılabilecek önemli bir uygulama örneği olduğu anlaşılabilir.

Güney Kore'nin “yeşil büyüme” stratejisinin ikinci hedefi olan ‘Ekonomik Büyüme için Yeni Araçlar Geliştirme’ başlığı altında çevre dostu yeşil teknolojilerin geliştirilmesi, endüstriyel yapının gelişerek ilerlemesi, teknik yapısal temelin oluşturulması, halihazırdaki sektörlerin çevre dostu haline getirilmesi ve bunların desteklenerek yaygınlaştırılması konularına hükümet önem vermektedir (Ateş, 2015). Bu bağlamda Kore 5 yıllık Yeşil Büyüme Eylem Planı'nda gelecekteki ekonomik büyümeyi desteklemek ve hızlandırmak için 4 stratejik sütun belirlenmiştir (Kamal-Chaoui et al., 2011):

- “yeni büyüme aracı” olarak yeşil enerjini desteklenmesi,
- Geleneksel sektörlerin kaynaklarının daha etkili kullanımını sağlama, su yönetimi ve bu süreçte ortaya çıkan yeşil yanlısı KOBİ'lerin desteklenmesi,
- Yüksek katma değer sağlayan sağlık hizmetleri, eğitim ve telekomünikasyon gibi sektörler yatırım yapılması ve
- Yeşil büyümeyi destekleyecek politik altyapının kurulması.

Tablo 3: Kore Ekonomisinde Yeni Büyüme Araçları Olarak Endüstri Sektörleri (Won-Dong, 2009)

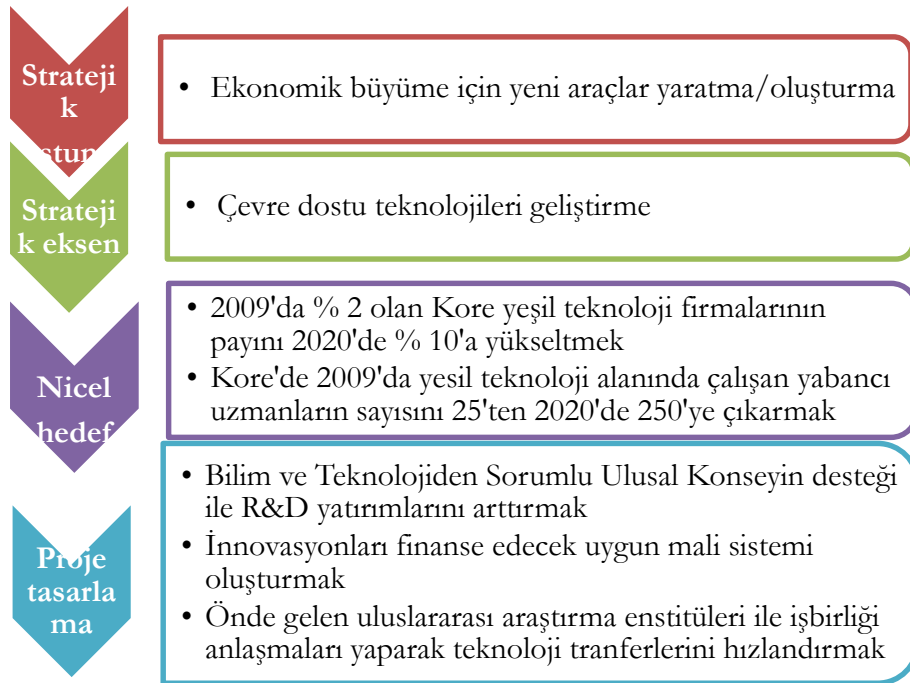
Çevre Dostu Teknolojiler	En Yeni ve Moden Sektörlerin Birleşmesi	Yüksek Katma Değer Sağlayan Sektörler
<ul style="list-style-type: none">• Yenilenebilir enerji• Düşük karbon enerjileri• Su yönetimi• LED Uygulamaları• Çevre dostu transport• En iyi ve yeni çevre dostu şehirler	<ul style="list-style-type: none">• IT füzyon endüstrisi• IT birleşim sistemi• Robot Uygulamaları• Yeni materyal ve nano-füzyon• Alternatif tıp (Biomedicines)• Yüksek katma değer sağlayan gıda sektörü	<ul style="list-style-type: none">• Sağlık hizmetleri• Eğitim hizmetleri• Çevreci finans• Kapsam ve yazılım (software)• MICE ve turizm

Herbir stratejik sütun için hükümet tarafından çeşitli tedbirler belirlenmiş ve tanımlanmıştır. Örneğin Tablo 3'te görülebileceği gibi, çok çeşitli sektörlerde Kore ekonomisine katkı sağlayacak yeni büyüme araçları seçilmiştir. Güney Kore benzer bir vizyoner çalışmayı 90'lı yıllarda da yapmış, gelecek onyıllar için belirlediği LED,çip, biyoteknoloji vb.

sektörlerde yapılacak yatırımları ve girişimleri destekleyeceğini duyurmuştu (Yülek, 1998).

Bu teknolojilerin seçilmesinin yanında nicel hedefler de yer almaktadır. Bunlar “2009'da % 2 olan yeşil teknoloji firmalarının payını 2020'de % 10'a yükseltmek” ve yine “2009'da yeşil teknoloji alanında çalışan yabancı uzmanların sayısını 25'ten 2020'de 250'ye çıkarmak” olarak sıralanmıştır. (Kamal-Chaoui et al., 2011). Kore hükümetinin yeşil büyüme hedeflerine ulaşmasında yardımcı olacak bu ve benzeri projeler devlet tarafından ayrıca desteklenmektedir.

Tablo 4: Kore Beş Yıllık Düşük-carbon ve Yeşil Büyüme Planı'ndan bazı stratejik hedefler (2009- 2013) (PCGG, 2009)

Yeşil Büyüme Stratejisinin üçüncü temel hedefi “yaşam kalitesini artırma ve uluslararası konumu geliştirme” olarak belirtilmiştir. Buna göre Kore hükümeti “Çevre dostu şehirlerin oluşturulması, yeşil transport altyapısının tasarımı ve su yönetiminin geliştirilmesi, çevre dostu yaklaşımının günlük hayatımızda köklü değişiklikler getirmesi, çevre dostu büyümede uluslararası arenada rol model olma ve lider konumuna gelme” gibi çok çeşitli tedbirler önermiştir (Jung and Ahn, 2010). Bu doğrultuda altyapının çevre dostu haline gelmesi özellikle tren yollarının yapılandırılması ve otomobil kullanımının azaltılması gibi çok çeşitli faaliyetler planlanmış ve uygulamaya koymuştur.

“Yeşil Büyüme” stratejisindeki üçüncü temel hedef olan “çevre dostu yaklaşımının günlük hayatımızda köklü değişiklikler getirmesi” hedefleri için ayrıca bir eylem planı hazırlanmıştır. Bu bağlamda hazırlanan eylem planında yapılacak düzenlemeler geniş çaplı bir şekilde anlatılmış, yeşil büyümenin desteklenmesi konusunun örgün eğitim müfredatında ve yetişkin

eğitimlerde yer alması, düşük karbonlu gönüllü köy girişimlerinin uygulanması ve ekolojik turizminin desteklenerek artırılması önerilmiştir (Kamal-Chaoui et al., 2011). Kore yerel düzeyde Yeşil Büyüme Ulusal Stratejisi, 2010 yılında imzalanan “Yeşil Büyüme Düşük Karbon Yasa Çerçevesi”, 5 yıllık yeşil büyüme uygulama planı gibi yasal ve kurumsal çerçeveleri de ayrıntıları ile belirlemiştir.

Diğer taraftan yeşil büyümeyi tecrübe etmiş bir ülke olarak Kore bu alandaki politikalarda öncü olma şansını elde etmiştir. Ayrıca Kore'nin yeşil büyüme alanındaki geliştirdiği yararlı örnekler, gelişmekte olan ülkeler için iyi birer ders olacaktır. (Choi, 2012)'ye göre Kore yeşil büyüme tecrübesi aşağıdaki dersleri içermektedir;

- 1) Çevreye olan duyarlılık ve ekonomik gelişim birbirinden bağımsız ve birbirinin dengi/alternatifi olarak değerlendirilemez.
- 2) Küresel düzeyde İklim değişikliğini azaltma çabalarına katılım ülkenin ulusal çıkarlarına katkı sağlayacaktır.
- 3) Etkin kurumsal işbirliği, ulusal yeşil büyüme vizyonunun gerçekleşmesinde kritik bir role sahiptir.
- 4) Merkezi finans ve planlama kurumları aktif rol üslenirse başarı şansı daha yüksek olacaktır.

Kore'nin uygulanan beş yıllık yeşil büyüme stratejisi bazı önemlisonuçlar ortaya çıkarmıştır. İlk olarak, Bu strateji ile daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşılmış, çevre dostu sektörlerin ve teknolojilerin daha uzun süreli faaliyet göstermelerine etki etmiştir. Özellikle halihazırdaki sektörlerin çevre dostu hale getirilmesi-tren yolları gibi-hükümetin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde iklim değişikliği ile mücadele edebilmesine katkı sağlamıştır. Buna ek olarak, istatistikler, yeşil büyüme stratejisinin sayesinde ihracatın artması ve yeni iş imkanlarının oluşturulduğunu göstermektedir (Ateş, 2015). Örneğin Kore hükümeti 2009 da başlayan “Yeşil yeni Hedef” adlı 4 yıllık proje kapsamında yaptığı yatırımlarla yaklaşık bir milyon yeni istihdam alanları yaratmıştır (Hong, 2011). Tüm bu veriler ışığında Kore yeşil büyüme politikaları sayesinde uluslararası arenada rekabet edebilirliğini güçlendirdiğini söylemek mümkündür.

4. Türkiye ve Yeşil Büyüme: Yaratacağı Avantajlar ve Transformasyon Süreci

Yeşil Büyüme, birçok alanda temel politikaların değiştirilmesini gerektiren kapsamlı bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında, kamu maliyesi reformu, mevzuatlarda reform, eğitim sisteminin transformasyonu, araştırma ve yenilikçilik politikasının revizyonu, istihdam politikasının revizyonu, iklim değişikliği ile mücadele vizyonunda reform, fosil enerji kaynaklarının kullanımına yönelik uygulamalarda revizyon, uluslararası rekabetçilik konularında revizyon sayılabilir (OECD, 2011). Görüldüğü gibi, bu kapsamda bir revizyona girilmesi ve uygulamaya konulması emek yoğun bir süreci beraberinde getirecektir. “Yeşil Büyüme” konseptinin uygulama aşamalarına geçmeden önce, bu stratejiyi uygulamanın Türkiye'ye sağlayacağı katkıya ve sunacağı fırsatlara değinmek faydalı olacaktır.

4.1. “Yeşil Büyüme” Konseptinin Türkiye Özelinde Sağlayacağı Faydalar

“Yeşil Büyüme” stratejisinin kaynak verimliliği, uluslararası anlaşmalara ve çerçevelere uyum sağlama, yeni iş kollarının ve imkânlarının yaratılması,

yeni ürün ve pazarların geliştirilmesi, sosyal ve çevresel baskılara karşı çözüm sunulması, ülke imajı ve insanı kalkınmışlık konularında Türkiye için birçok sayıda imkân sunması ve kapasite geliştirilmesine yardım etmesi mümkündür. Beklenen bazı faydalara aşağıda yer verilmiştir.

Verimlilik: Kaynakların daha verimli kullanılması; rekabetçiliği ve yeni teknolojilerin kullanılmasını artırmaklar birlikte, daha az çevresel baskı ve atık anlamına da gelmektedir. Örnek olarak, ülkemizin net enerji ithalatçısı konumu düşünüldüğünde, enerji verimliliği açısından “yeşil büyüme” konseptinin birçok fayda sağlaması beklenmektedir.

Uluslararası Anlaşmalara Uyum: Bilindiği gibi, Türkiye Kyoto Anlaşması’na imza koyan bir ülke olmasına rağmen şu anda karbon emisyon azaltımına yönelik bir taahhüt altına girmemiştir. Fakat halihazırda müzakereleri yürütülen Post-Kyoto anlaşmasının tüm BM üyesi ülkeler için geçerli olması ve Türkiye’de dahil tüm gelişmekte olan ülkelerin bu anlaşmaya imza koymaları beklenmektedir. Bu durumda 2020 sonrası için Türkiye karbon salınımını azaltmak için belli taahhütlerin altına girecek ve kapsamlı bir çalışma içine girmesi gerekecektir. “Yeşil Büyüme” konseptinin temel hedeflerinden birisi, emisyon azaltıcı sistemlerin devreye sokulması ve ekonominin karbon yoğun yapısının değiştirilmesi gerektiği hususlarıdır. Bu noktadan bakıldığında, yakın zamanda girişilecek olan “yeşil büyüme” stratejisinin hayata geçirilmesi çalışmaları, Türkiye’nin orta vadede karşılaşacağı riskler karşısında hazırlıklı olmasını ve kapasitesini güçlendirmesini sağlayacaktır. Bunun dışında, biyoçeşitliliğin korunması ile ilgili Türkiye’nin yükümlülük altına girdiği ve gerçekleştirmek zorunda olduğu birçok uygulama ve reform, yine “yeşil büyüme” konseptinin de temel hedeflerini oluşturmaktadır.

Yenilikçilik, Yeni Ürün ve Pazarların Geliştirilmesi: “Yeşil Büyüme” konseptinin sağlayacağı faydalardan bir diğeri ise, sanayi ve hizmet sektöründe gerçekleşecek dönüşüm için gerekli olan yenilikçi sistemlerin ve teknolojilerin üretilmesi, bunları üretecek şirketlerin artması ve bu ürünlerin oluşturacağı yeni pazar imkânlarıdır. Hâlihazırda “yeşil büyüme” konseptini uygulamaya sokan birçok ülkede, temel amaçlardan birisini bu husus oluşturmaktadır. Zira bu alanın uzun vadede hızlanarak büyümesi ve temiz teknoloji ürünlerinin piyasa paylarının artması beklenmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke bu pazardaki paylarını artırmak için çabalamaktadırlar. Ülkemiz açısından da, genç nüfusu ve dinamik ekonomik yapısı düşünüldüğünde, “yeşil büyüme” konsepti çerçevesinde atılacak adımlar ekonominin uzun vadeli seyri ve rekabetçi yapısı için önem arz etmektedir.

Yeni İş Kollarının ve İmkânlarını Yaratılması: Geliştirilen yeni enerji sistemleri ve temiz teknoloji alanlarında oluşturulacak istihdam genel olarak “yeşil iş” olarak da adlandırılmaktadır. Birçok gelişen ve gelişmekte olan ülkede bu alanlarda birçok iş imkanı bulunmakta ve gelecekte de temiz teknolojiler ve yenilenebilir enerji sistemleri alanlarındaki istihdam imkanlarının artarak ve çeşitlenerek devam etmesi beklenmektedir.

Sosyal ve Çevresel Baskılara Karşı Çözüm Sunulması: Bilindiği gibi, ülkemizde çevresel problemlere ve çevrenin korunmasına yönelik girişimlere toplumsal ilgi son zamanlarda bir artış eğilimi göstermektedir. Gerçekleştirilen, yapılmakta olan veya planlanan büyük çaptaki altyapı projeleri ve sanayi tesisleri, çevresel baskıları artırmakta, diğer taraftan ise

kamuoyu tarafından daha yakından takip edilmektedir. Devletin en üst kesiminden başlayarak sahiplenilecek ve realize edilecek bir “Yeşil Büyüme” konseptinin, toplumun bu hassasiyetlerine eğilmesi ve cevap vermesi, doğal kaynakların sürdürülebilirliğini temel alacak bir yaklaşım sergilemesi, geniş kapsamlı çerçeveler ve yaklaşımların geliştirmesi mümkündür.

Atılan Adımların Bir Çatı Altında Toplanmasına İmkan Sağlanması: Halihazırda resmi kurumlar tarafından, iklim değişikliği, doğa koruma, kaynak verimliliği vb. konularda farklı ulusal ve uluslararası paydaşlar ile birçok çalışma yürütülmektedir. “Yeşil Büyüme” konsepti ile tüm bu dağınık çalışmaların temel bir konsept çerçevesinde bir araya getirilmesi, aynı vizyona hizmet etmesi, “yeşil büyüme” konseptinin devletin en üst makamları tarafından güçlü ve etkin bir şekilde desteklenmesi sayesinde halihazırda yürüyen projelerin ve çalışmaların daha etkin ve verimli bir şekilde uygulanması mümkün olabilecektir.

Ülke İmajı ve İnsanı Kalkınmışlık: “Yeşil Büyüme” konseptinin temel çıkış nedenlerinden birisi, maddi kalkınmışlığın, çevresel faktörleri de göz önünde tutarak artması, diğer taraftan ise odağına insanı alması gerektiği hususudur. Bu noktadan bakıldığında, Türkiye’de yaşayan insanların, sosyal ve insanı kalkınmayı beraberinde getirmeyen bir ekonomik kalkınmadan yeterince istifade edemeyecekleri aşikârdır. “Yeşil Büyüme” konsepti ile devletin ekonomik kalkınma ile birlikte “insani kalkınma”yı da temel hedef olarak gördüğü bir sistemin uygulamaya konulması önem arz etmektedir. Diğer taraftan ise, “yeşil büyüme” konseptini uygulayan ülkeler, çevreye ve insana saygılı bir büyüme modeli seçtiklerini vurgulayarak dış dünyada kendilerine yeni bir imaj kazandırma şansı da elde etmektedirler. Bulunduğu bölge itibarıyla Türkiye’nin bu tür bir stratejiyi yürütmeye başlaması, hem bölgede ilk olması, hem yaratacağı diğer fırsatlar, hem de Türkiye’nin uzun vadeli ekonomik ve siyasi hedefleri düşünüldüğünde önem arz etmektedir.

4.2. Türkiye ve Yeşil Büyüme: Transformasyon Süreci

Görüldüğü gibi, “yeşil büyüme” konseptinin uygulanması, Türkiye’ye birçok farklı alanda fayda sağlama potansiyelini içermektedir. Bu yeni konseptin hayata geçirilmesi ise çok kapsamlı ve uzun vadeli bir çalışmayı, en önemlisi de, bir zihniyet dönüşümünü gerektirmektedir. “Yeşil Büyüme” konseptini uygulamaya koyma pratikleri ülkeler arasında farklılık arz etmektedir. Bazı ülkeler belli adımlar çerçevesinde bu konsepti uygulamaya koyar iken, bazıları ise bu konuyu çok temel bir strateji olarak görerek, devletin en üst yöneticilerinden başlayarak konuya kapsamlı şekilde eğilmekte, tüm sektörlerle yönelik eylem planları hazırlamakta, ayrılan büyük miktarlı bütçelerle bu eylem planlarını hayata geçirmektedirler.

Belirtildiği gibi, her ülkede geçerli olabilecek cihanşümul bir “yeşil büyüme” konsepti bulunmamakta, her ülkenin kendi iç dinamikleri ve potansiyeline göre bir vizyon geliştirmesi ve uygulamaya geçmesi beklenmektedir. Hâlihazırda OECD bünyesinde “yeşil büyüme” konseptinin teorik çerçevesi ve uygulama teknikleri üzerinde çalışma yürütülmektedir.

Yeşil Büyüme konseptinin Türkiye’de uygulanmak istenmesi durumunda hangi adımların atılması gerektiği ile alakalı olarak Şekil 1 te bir öneri sunulmuştur. Bu öneriye göre, “yeşil büyüme” konseptinin tüm ekonomik sektörleri ve sosyal boyutları ele alacak şekilde hayata geçirilmesi öncesinde atılacak ilk adım, sürecin daha sonraki aşamalarını da etkileyecek olan ve en üst yöneticiler tarafından benimsenmesi gereken ülkenin gelecek vizyonunun

ve “yeşil büyüme”nin bu vizyon içerisindeki yerinin belirlenmesidir. İlk aşama olarak da adlandırılabilir bu adımda en üst düzey devlet yöneticilerinin temel bir çerçeve belirlemesi gerekmektedir. Örnek olarak, Güney Kore’de “yeşil büyüme” konseptinin uygulamaya konulması sürecinde devlet başkanının özel olarak görevlendirdiği bir komisyon oluşturulmuş ve ilk çalışmayı bu komisyon başlatmıştır. Yeşil Büyüme konseptini hayata geçirmiş ülkelere bakıldığında, her birinin kendi yapılarında ve kapasitelerine göre farklı süreçler izlediği görülmektedir. Bununla birlikte, diğer bazı ülke pratikleri incelendiğinde ilk safhada atılan bazı adımların birçok ülke için benzer olduğu tespit edilmiştir. Bunlar (Institute, 2014);

- Uzun vadeli ulusal hedefleri çevresel riskler ve fırsatlar ekseninde ele alıp hükümet değişikliğinde bile sürdürülebilecek, farklı paydaşlar arasında ahenk sağlayan bir sistemi oluşturacak yüksek düzeyli ve güçlü bir liderlik sergilenmesi (Güney Kore ve Meksika örneği)
- Açık ve net ekonomik, çevresel ve sosyal hedefler koyan, bunların hangi kurumların sorumluluğunda olacağını belirlediği bir kurumsal ve yasal çerçeve oluşturulması

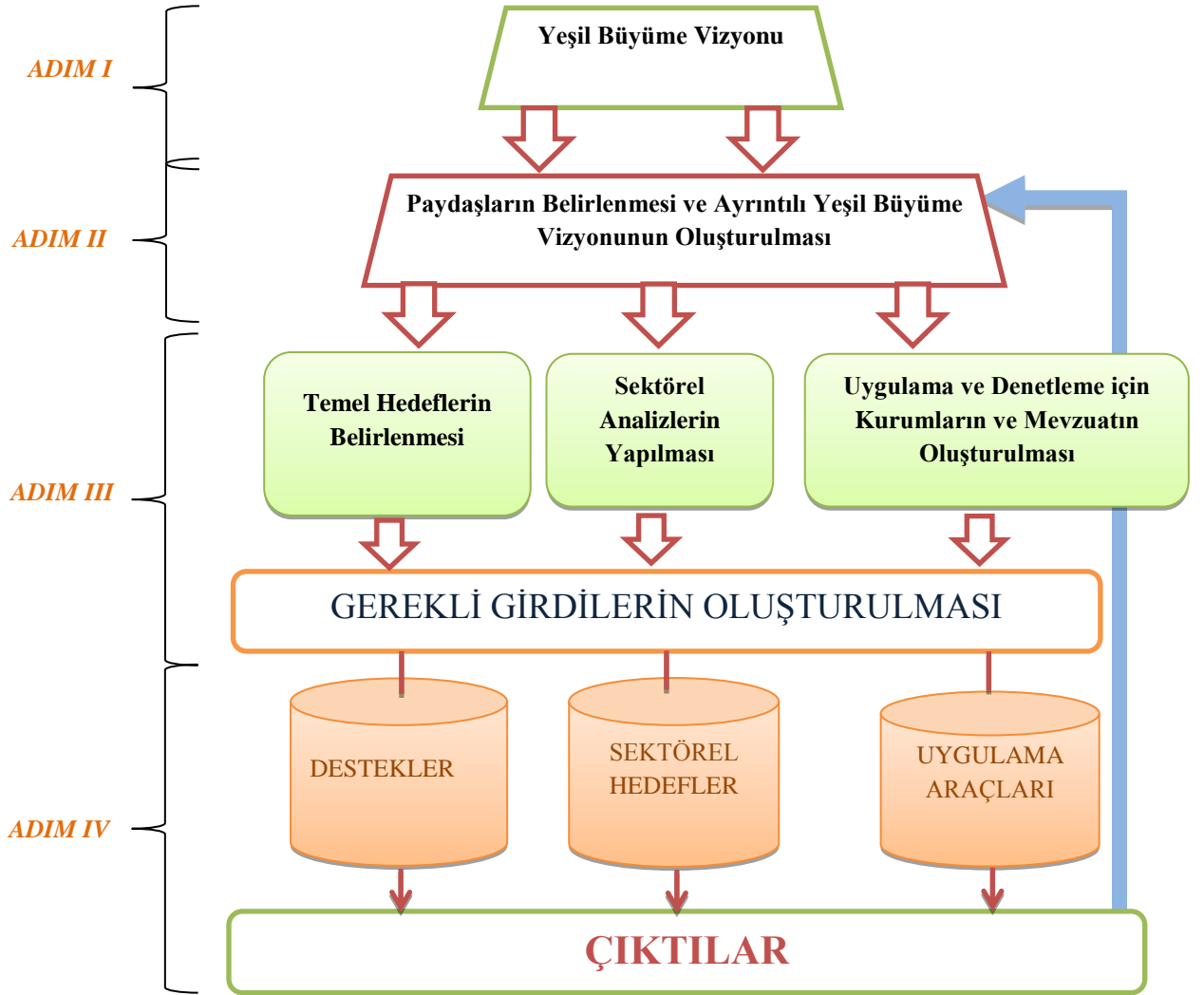
İkinci aşamada, “yeşil büyüme” konseptinin hayata geçirilmesinde rol alacak aktörlerin belirlenmesi ve bu aktörler ile bir sonraki aşama için kapsamlı görüşmeler ve planlamalar yapılması önem arz etmektedir. Paydaşların resmi kurumları, iş dünyası temsilcilerini ve STK’ları kapsayacak oluşturulması önemlidir. Zira deneyimler göstermektedir ki, “yeşil büyüme” konsepti birçok alanda dönüşümü ve kapsamlı reformları gerektirmesinden dolayı, çok farklı sektörlerin ve kurumların birlikte çalışması hayati öneme sahiptir. Bu noktada, farklı sektörlerin ve kurumların çıkarlarının birbirleri ile çatışması da kaçınılmazdır. Konseptin temel yüklenicisi olan yetkililer uzlaştırıcı bir rol oynamalı ve tarafların birbirlerini anlamalarına ve ortak çıkar noktalarına odaklanmalarını sağlamalıdır.

Daha sonraki aşamalarda ise, paydaşların birbirleriyle müzakereleri neticesinde ortaya çıkacak olan temel hedefler, sektör analizleri ve gerekli kurumsal ve yasal çerçeve sonrasında atılacak adım ise, hedefleri gerçekleştirmek için kullanılacak olan destek kalemlerinin, sektörel hedeflerin ve uygulama araçlarının belirlenmesi olacaktır. Bu aşamada, “yeşil büyüme” konseptinin uygulama deneyimine sahip ülkelerin geliştirdiği uygulama araçları ve oluşturdukları destek kalemlerinin incelenmesinde fayda vardır. Örnek olarak, Güney Kore’de üç alanda kapsamlı uygulamalar yapılmıştır. Bu alanlar Türkiye içinde örneklik teşkil edebilecekleri değerlendirilerek ayrıntılandırılmıştır.

Ağaçlandırma Çalışmaları

Japon işgali ve II. Dünya savaşının ardından Kore ormanları çok ciddi bir şekilde kesilip yok olmuş, Kore toplam yüzölçümünün sadece % 7’si orman arazisi olarak kalmıştır. Sosyal ve ekonomik problemlerin oluşmasına zemin hazırlayan bu tahribatin yaralarını sarmak için 60’lı yılların başında Başkan Chung Hee önderliğinde yasal ve kurumsal altyapısı hazırlanarak ilk 10-yıllık Ulusal Orman Planı oluşturulmuştur (Hong, 2011). Bu kapsamda ulusal çapta yeniden ağaçlandırma projesi başlatılmış, bu süreçte köy kooperatifleri yapılandırılarak yüzbinlerce insan mobilize edilmek suretiyle ağaçlandırma çalışmalarında halkın aktif katılımı da sağlanmıştır. Bu

çabalar neticesinde 2005 yılı orman istatistikleri verilerine göre şuan Kore Cumhuriyeti yüzölçümünün % 64,2 'si ormanlardan oluşmaktadır. En son 2008-2017 yıllarını kapsayan Ulusal Orman Eylem Planı'nın ana hedefi sürdürülebilir orman yönetiminin sağlanmasıdır. Son 50 yılda hektarlarca alanın ağaçlandırılması yeni iş imkanları sağlayarak, kişi başına düşen milli geliri artırması, çevresel ve ekosistemin gelişmesi açısından yeşill büyüme politika anlayışının ilk örneğini teşkil etmektedir.

Şekil 1: Yeşil Büyüme konseptinin Türkiye’de Uygulanmak İstenmesi Durumunda İzlenebilecek Yol Haritası

Firmaların Çevresel Performans Karnelerini Kamuoyuna Duyurma

Çevresel yasaların, düzenleme ve standartların uygulanmasında uygun izleme aktivitelerinin ve muhtemel çevre kirliliğine sebep olan firmalara karşı zorlayıcı yaptırımların ne olacağı ile ilgili kaynak eksikliği kendini hissettirmiştir. Bu bağlamda firmaların endüstriyel faaliyetlerinde çevresel performanslarının ölçülmesi için sınıfta enformasyon programları

öngörüldü ve tasarlandı. Süreç içinde hükümetin yanında yerel topluluklar da firmalara kendi çevresel performanslarını geliştirmeleri hususunda kayda değer bir baskı oluşturmuştur. Firmalar çevresel performanslarına göre kategorize edilerek ilk defa 1989'da Kore Çevre Yönetimi tarafından "Aylık Şiddet Raporu" olarak yayınlanarak basına dağıtılmıştır. Bu raporlar 2000 yılından itibaren daha geniş halk kitlelerine ulaşabilmesi için Çevre Bakanlığı'nın resmi web sayfasında yayınlanmaktadır (Hong, 2011).

Hernekadar bu ifşa edişin ulusal ve uluslararası arenada firmaların imajını zedeleyerek rekabet edebilirliğini azalttığı belirtilse de genel kanı uygulamanın hem ulusal hemde uluslararası boyutta firmaların daha rekabetçi konuma ulaşmasına yardımcı olacağı yönündedir.

Evsel Atıkların Ücretlendirilmesi

Kore'de evsel atıkların ücretlendirilmesi 1995 yılında açıklana ve ülke genelinde daha az evsel atık üretmek temiz bir çevreye sahip olmayı amaçlayan bir sistemdir. Buna göre üretilen evsel atıklar miktarına göre ücretlendirilmektedir. Hacme dayalı atık ücretlendirilmesi sistemi dört farklı prensipe dayanmaktadır (Hong, 2011);

- 1) Kirliliğe sebep olan-Ödeme prensipi
- 2) Kullanıcı-Ödeme prensibi
- 3) Önleyici prensip ve
- 4) Ekonomi-yoğun Prensip

Bu sistemin uygulanması ile günlük kişi başına üretilen çöp miktarı 1994'te 1,33kg iken 2006'da 0,99'a düşürülmüştür. Çevre dostu tüketim anlayışı çerçevesinde insanlar artık kişisel alışveriş çantası, kağıt torba gibi daha az atık çıkaracak ürünlere yönelmektedirler. Bu çabalar neticesinde hem daha az atık üretimi anlayışı hem de geri dönüşüm alışkanlığının edinilmesi Kore toplumu tarafından sürdürülebilir bir yaşam tarsi olarak benimsenmeye başlamıştır.

Görüldüğü gibi, "yeşil büyüme" stratejisinin hayata geçirilmesi birçok farklı sektörün ve devletin bir sistem çerçevesinde çalışmasına bağlıdır. Bu stratejinin hayata geçirilmesinde diğer önemli bir husus ise, dördüncü adımda belirtilen uygun piyasa enstrümanlarının oluşturulması ihtiyacıdır. Çevresel vergilerin getirilmesi, emisyon salınımı ile ilgili getirilecek bazı sınırlamalar ve cezalar, bunun karşısında ise bazı destek kalemleri, "yeşil büyüme" konseptinin sağlıklı bir şekilde hayata geçirilmesi için önem arz etmektedir.

Diğer taraftan, tüketici davranışlarında bir dönüşümün gerçekleşmesi, "yeşil büyüme" konseptinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Zira yapılan araştırmalar tüketicilerin genelde kısa vadeli planlar yaptıkları ve uzun vadeli etkileri dikkate almadığını göstermektedir. Bu noktada, tüketicilere çevre bilincinin kazandırılması, kaynak verimliliğine yönelik çalışmalar yapılması, bu alanlarda çalışan STK'ların desteklenmesi tüketicilerin sosyo-ekolojik dönüşümünü hızlandıracaktır.

"Yeşil Büyüme" konseptinin hayata geçirilmesinde diğer bir önemli husus ise, kamu alımları olarak kendini göstermektedir. Temiz teknolojilerin ve yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaşmasını sağlamak için kullanılacak önemli bir enstrüman kamu alımlarıdır. Bunun sağlanması için,

kamu satın alımları için bazı prosedürlerin ve şartların “yeşil büyüme” konseptine uygun olarak revize edilmesi mümkün olabilir.

“Yeşil Büyüme” sürecinin sağlıklı ve sürekli bir şekilde takip edilebilmesi, süreçteki tıkanıklıkları ve ilerlemeyi görebilmek açısından önem arz etmektedir. Bu ihtiyaca cevap verebilecek metriklerin geliştirilmesi gerekmektedir. OECD tarafından bu konuda geliştirilmiş bazı gösterge setleri olmakla birlikte, ülkelerin kendi uygulamalarına ve kapasitelerine göre OECD indikatörlerini de kullanarak kendi gösterge setlerini geliştirmeleri önemlidir.

SONUÇ

Dünya nüfusunun ve tüketimin artması, sanayileşmenin hızlanması, artan ihtiyaçların karşılanması için daha fazla miktarda gıdaya ve hammaddeye ihtiyaç duyulması, bu hammadde ihtiyacının büyük çoğunluğunun yenilenebilir olmayan kaynaklardan karşılanıyor olması, neticede dünya üzerindeki miktarı sınırlı olan bu kaynakların azalmasına, hatta tükenmesine yol açmakta, bu tehditler karşısında ise mevcut sosyal ve ekonomik rejimlerin sürdürülebilir olmadığı, sosyo-ekolojik bir dönüşümün kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar ışığında makalede, sosyo-ekolojik bir dönüşümü mecburi kılan birçok gelişmenin yaşandığı, Türkiye'nin de bu dönüşüme maruz kaldığı ve anılan risklere karşı farklı bir büyüme perspektifini uygulamaya koyması gerektiği savunulmaktadır. Günümüzde birçok bilim adamı, mevcut ekonomik sistemlerin temelinde yer alan Gayri Safi Milli Hasıla'yı (GSMH) artırmaya yönelik bir modelin insanların ve dolayısıyla da ülkelerin refahını ölçmede yetersiz kaldığını, sadece GSMH artırmaya yönelik bir hedefin ise insanlara gerçek manada refah ve mutluluk sağlamasının mümkün olmadığını ileri sürmektedirler. Tüm bunlar ışığında, uluslararası bilim camiasında son zamanlarda yürütülen temel tartışmalardan birisi, sadece maddi büyümeye odaklanmayan, çevre ve insan faktörlerinin de gözetildiği yeni kalkınma konseptlerinin geliştirilmesi gerektiği hususudur. Yeşil Büyüme konsepti, bahse konu tartışmalar neticesinde, sosyo-ekolojik dönüşümü mecburi kılan risklerle başa çıkılabilmek, sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak, bunu gerçekleştirirken de çevresel sınırları gözetmek amacıyla yeni bir kalkınma paradigması olarak ortaya çıkmıştır. Hâlihazırda Danimarka, Almanya, Güney Kore, İrlanda gibi birçok gelişmiş ülke “yeşil büyüme” konseptlerini kendi ihtiyaç ve kapasitelerine göre uygulamaya başlamışlardır. Türkiye açısından, gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan bir ülke olarak, geliştirilen bu yeni kalkınma stratejisinin incelenmesi, uygulama örneklerinin analiz edilmesi, Türkiye ekonomisine ve refahına ne tür katkılar sunabileceğinin araştırılması, diğer taraftan ise bu konseptin hayata geçirilmesi için izlenecek yolların ortaya konulması önem arz etmektedir. Zira sosyo-ekolojik dönüşüm bir tercih olmaktan çıkmış, ülkelerin büyümelerini sürdürülebilir ve kaliteli kılabilmeleri için mecburi olarak izlenmesi gereken bir yol olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye açısından bakıldığında “Yeşil Büyüme” stratejisinin; kaynak verimliliği, uluslararası anlaşmalara ve çerçevelere uyum sağlama, yeni iş kollarının ve imkânlarının yaratılması, yeni ürün ve pazarların geliştirilmesi, sosyal ve çevresel baskılara karşı çözüm sunulması, ülke imajı ve insanı kalkınmışlık konularında Türkiye için birçok imkân sunması ve kapasite geliştirilmesine katkı sağlaması beklenebilir. “Yeşil Büyüme” stratejisinin hayata geçirilmesi ise çok kapsamlı ve uzun vadeli bir çalışmayı, en önemlisi de, bir zihniyet dönüşümünü gerektirmektedir. “Yeşil

Büyüme” konseptinin tüm ekonomik sektörleri ve sosyal boyutları ele alacak şekilde hayata geçirilmesi öncesinde atılacak ilk adım, sürecin daha sonraki aşamalarını da etkileyecek olan ve en üst yöneticiler tarafından benimsenmesi gereken, ülkenin gelecek vizyonunun ve “yeşil büyüme”nin bu vizyon içerisindeki yerinin belirlenmesidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ve uzun vadede iddialı büyüme hedefleri olan bir ülkenin, mevcut ekonomik kalkınma paradigmasını çevresel riskler ve insani gelişmişlik çerçevesinde tekrar gözden geçirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Barnett, H. J. & Morse, C. 2013. *Scarcity and growth: The economics of natural resource availability*, Routledge.
- Becker, E. & Jahn, T. 2006. *Soziale Ökologie: Grundzüge einer Wissenschaft von den gesellschaftlichen Naturverhältnissen*, Campus Verlag.
- Ekins, P. 2002. *Economic growth and environmental sustainability: the prospects for green growth*, Routledge.
- Hansen, J., Sato, M., Kharecha, P., Beerling, D., Berner, R., Masson-Delmotte, V., Pagani, M., Raymo, M., Royer, D. L. & Zachos, J. C. 2008. Target atmospheric CO₂: Where should humanity aim? *ArXiv Reprint:0804.1126*.
- Endres, A. & Radke, V. 2012. *Economics for Environmental Studies: A Strategic Guide to Micro-and Macroeconomics*, Springer.
- Latouche, S. 2009. *Farewell to growth*, Polity.
- Koopmans, T. C. 1969. *Objectives, constraints, and outcomes in optimal growth models*, Springer.
- Lambin, J.-J. 2014. *Rethinking the Market Economy: New Challenges, New Ideas, New Opportunities*, Palgrave Macmillan.
- Malthus, T. R. 1966. *First essay on population, 1798*, Macmillan.
- Meadows, D. H., Goldsmith, E. I. & Meadow, P. 1972. *The limits to growth*, Earth Island Limited London.
- Shumacher, E. F. 1967. *Small is beautiful*. MIT University Publication.
- Yülek, M. 1998. *Asya Kaplanları: Sanayi Politikaları ve Kalkınma (Asian Tigers: Industrialization Policies and Development)*. *Istanbul, Alfa Yayınları*.
- Bansal, P. & Bogner, W. C. 2002. Deciding on ISO 14001: economics, institutions, and context. *Long Range Planning*, 35, 269-290.
- Bartelmus, P. 2014. What's Beyond GDP? *Dimesions*, 4, 8-13.
- Cobb, C., Halstead, T. & Rowe, J. 1995. If the GDP is up, why is America down? *Atlantic-Boston-*, 276, 59-79.
- Costanza, R., Erickson, J., Fligger, K., Adams, A., Adams, C., Altschuler, B., Balter, S., Fisher, B., Hike, J. & Kelly, J. 2004. Estimates of the genuine progress indicator (GPI) for Vermont, Chittenden County and Burlington, from 1950 to 2000. *Ecological Economics*, 51, 139-155.

- Dasgupta, P. 2008. Nature in economics. *Environmental and Resource Economics*, 39, 1-7.
- Dasgupta, P. 2014. Measuring the Wealth of Nations. *Annual Review of Resource Economics*, 6, 17-31.
- Distaso, A. 2007. Well-being and/or quality of life in EU countries through a multidimensional index of sustainability. *Ecological Economics*, 64, 163-180.
- Dobson, A. 2007. Environmental citizenship: towards sustainable development. *Sustainable Development*, 15, 276-285.
- Duraiappah, A. 2014. Editorial. *Dimesions*, 4, 2-3.
- Karagöz, A. 1998. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 7.
- Lobell, D. B., Schlenker, W. & Costa-Roberts, J. 2011. Climate trends and global crop production since 1980. *Science*, 333, 616-620.
- Luks, F., Siebenhüner, B., Felbinger, D., Lux, A., Beschorner, T. & Wendorf, G. 2007. Sozial-ökologische Transformation der Ökonomik–Probleme, Potentiale und Perspektiven. *Gaia*, 16, 115-121.
- Mamedov, N. 1996. Toplum ve Doğanın Karşılıklı Etkileşimi: Sosyal Ekoloji. *Çevre Dergisi, Ekim–Kasım–Aralık*.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E. F., Lenton, T. M., Scheffer, M., Folke, C. & Schellnhuber, H. J. 2009. A safe operating space for humanity. *Nature*, 461, 472-475.
- Rogelj, J., Hare, W., Lowe, J., Van Vuuren, D. P., Riahi, K., Matthews, B., Hanaoka, T., Jiang, K. & Meinshausen, M. 2011. Emission pathways consistent with a 2 [thinsp][deg] C global temperature limit. *Nature Climate Change*, 1, 413-418.
- Scrieciu, S., Rezai, A. & Mechler, R. 2013. On the economic foundations of green growth discourses: the case of climate change mitigation and macroeconomic dynamics in economic modeling. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Energy and Environment*, 2, 251-268.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. & Fitoussi, J.-P. 2010. *Mismeasuring our lives: Why GDP doesn't add up*, The New Press.
- Topçu, F. H. 2012. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya. *Special Issue on the Environment*, 57.
- Tütüncü, S. İ. & Şahin, N. 2012. Üretimde Kirlilik Önleme Yaklaşımı ve Devletin Konumu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4.
- Van Der Sluijs, J. P. & Funtowicz, S. 2008. Sozialökologische Transformation bedingt neues Verhältnis von Wissenschaft und Politik. *Für eine neue Alternative*, 63.
- Yiğit, S. 2014. İnovasyonun Çevreci Yüzü ve Türkiye. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 251-265.
- Ateş, S. A. 2014. Development Planning in Twenty-First Century: The Case of Green Growth Strategy in South Korea. *Economic Planning and Industrial Policy in the Globalizing Economy*. Springer 2014

- Hong, J. H. 2011. Green Growth Strategy of Korea Past and Future. In: LEE, E. B. J. (ed.) *Green Growth : Issue and Policies*. Korea: Random House Korea.
- Jung, T. & Ahn, J. Sowing the seeds for green growth in Korea. East Asia Forum, 2010.
- Rockström, J., Sachs, J. D., Öhman, M. C. & Schmidt-Traub, G. 2013. Sustainable Development and Planetary Boundaries. *Sustainable Development Solutions Network Report for the UN High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda*, 45.
- Won-Dong, C. 2009. Green Growth National Strategy and Five Year Plan. *presentation to the OECD Council at Ministerial Level, Paris, 9 September 2009*.
- Choi, S. D. 2012. The Green Growth Movement in the Republic of Korea: Option or Necessity. *Sustainable Development Network of The World Bank*
- Institute, G. G. G. 2014. Green Growth in Practice: Lessons from Country Experiences.
- Jones, R. S. & Yoo, B. 2011. Korea's Green Growth Strategy: Mitigating Climate Change and Developing New Growth Engines. OECD Publishing.
- Kamal-Chaoui, L., Grazi, F., Joo, J. & Plouin, M. 2011. The Implementation of the Korean Green Growth Strategy in Urban Areas. OECD Publishing.
- Lee, S.-C. 2013. A Tale of Two Greens: European Green Urbanism and Korea's Green Growth.
- OECD 2011. Green Growth Studies Towards Green Growth.
- OECD 2012. Green Growth: A summary for policy makers. OECD.
- PCGG 2009. Five Year Green Growth Action Plan. *The Presidential Committee on Green Growth*.
- UNEP 2011. *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*, Geneva.
- California, S. O. S. E. A. T. U. O. 2014. What is Social Ecology? Available: <http://socialecology.uci.edu/core/what-social-ecology> [16.12.2014].
- Commission, E. 2011. Roadmap to Resource Efficient Europe. Available: http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/pdf/com2011_571.pdf [22.12.2014]